

Dzimuma un dzimtes nošķiruma kritika un tā fenomenoloģiskā alternatīva

Ginta Vēja

*Rīgas Stradiņa universitāte,
Humanitāro zinātņu katedra, Latvija*

Ievads. Kopš 20. gadsimta vidus dzimuma (*sex*) un dzimtes (*gender*) nošķirums ir kļuvis par vispārpieņemtu pamatu bioloģiskā determinisma un redukcionisma kritikā. Dzimtes kategorija ļāvusi efektīvi apstrīdēt priekšstatus par dzimumu atšķirībām kā bioloģiskiem dotumiem, kuri cēloniski nosaka uzvedības un psiholoģiskās atšķirības, kā arī īstenot sociālo struktūru nevienlīdzības kritiku. Vienlaikus feminisma teorētiķu vidū nav vienprātības par dzimuma un dzimtes jēdzienu izpratni, vēl vairāk – tiek norādīts uz šī aksiomātiskā nošķiruma problemātiskumu un apšaubīts tā lietderīgums.

Viens no būtiskākajiem iebildumiem attiecas uz dzimtes, kā universālas identitātes kategorijas lietojumu. T. s. partikularitātes arguments uzsver, ka dzimte netiek konstruēta neatkarīgi no rases, šķiras, vecuma, seksualitātes, etnicitātes u. c. identitātēm (*Spelman, 1988*) un nav nošķirama, kā visas sievietes vienojoša kopīga iezīme. Savukārt t. s. normativitātes arguments norāda, ka dzimtei, kā jebkurai identitātes kategorijai, ir nevis tīri aprakstoša, bet priekšrakstoša (izslēdzoša) funkcija, kas ļauj marginalizēt un sodīt tos, kuri neiekļaujas (*Butler, 1988*).

Džūdita Batlere (*Judith Butler, 1988, 1990*) kritizē dzimtes reālisma pozīciju, kas pieņem, ka ir iespējams identificēt kādu dzimtes “kodolu” – būtiskas iezīmes, kuras padara individuus par sievietēm vai vīriešiem. Saskaņā ar Batleri, ne tikai dzimte ir sociāli konstruēta, bet arī dzimums ir diskursīvs veidojums – “dzimums allaž ir dzimte” –, nevis no kultūras un sociālajām nozīmēm neatkarīgs bioloģisks dotums.

Dzimuma / dzimtes nošķiruma dekonstrukcijas centieni izpelnījušies kritiku par abstrahēšanos no subjektivitātes ķermeniskās iemiesotības, un kā viens no risinājumiem feminisma filozofijā tiek piedāvāta atgriešanās pie Simonas de Bovuāras, Morisa Merlo-Pontī un citu aizsāktās iemiesotības fenomenoloģijas.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darbā tiks analizēts Torilas Moi (*Moi, 2001*) un Airisas Jangas (*Young, 2005*) piedāvājums subjektivitātes raksturojumā aizstāt dzimuma / dzimtes nošķirumu ar miesas jeb iemiesotas esamības pasaulē aprakstu. Izmantotā metode – konceptuālā analīze.

Secinājumi. No fenomenoloģiskās tradīcijas pārmantotais miesas nojēgums ir vērā ņemama alternatīva dzimumiskotas subjektivitātes (*sexed subjectivity*) teorijā. Tas piedāvā aprakstīt subjektivitāti, kā jau sākotnēji individualizētu, vēsturisku un konkrētu pieredzi, nevis vispārēju grupas identitāšu konglomerātu. Vienlaikus tas sekmīgāk nekā dzimuma un dzimtes nošķirums ļauj izvairīties no dabas un kultūras, ķermeņa un gara, “sievīškā” un “vīriškā” binārisma.